

Institutionaalinen väkivalta ja sosiaalinen kärsimys rikostaustaisten naisten palvelukokemuksissa

SISKO PIIPPO, MIISA TÖRÖLÄ, TEIJA KARTTUNEN, ELLI JUTILA,
ULLA SALOVAARA

Rikostaustaisilla naisilla on runsaasti julkisiin palveluihin kohdistuvia tarpeita, joita palvelujärjestelmässä ei välttämättä tunnisteta eikä niihin aina vastata tarkoituksenmukaisesti. Artikkelissa syvennytään tuomiotaan vankilassa suorittavien naisten kielteisiin palvelukokemuksiin. Analyysissa hyödynnetään institutionaalisen väkivallan ja sosiaalisen kärsimyksen käsitteitä. Institutionaalinen väkivalta viittaa palvelurakenteiden mahdollistamaan vahingolliseen toimintaan ja kaltoinkohteluun, jossa instituutioiden lainmukainen ja oikeana pidetty toiminta on tuen tarvitsijan näkökulmasta kuitenkin haitallista. Instituutioiden toiminnasta aiheutuvan väkivallan haittaa ja vahingollisuutta tarkastellaan yksilön kokemana sosiaalisena kärsimyksenä.

Teoreettisena viitekehyksenä toimii positiointiteoria, jonka avulla analysoidaan naisten itsepositiointia heidän kertoessaan kielteisistä palvelukokemuksistaan sekä tilanteisiin kytkeytyvien oikeuksien, velvollisuuksien ja vastuiden määrittymistä. Tutkimuksen aineisto koostuu 22 naisen yksilöhaastattelusta. Tutkimuksessa kysymme, millaista institutionaalista väkivaltaa ja sosiaalista kärsimystä rikostaustaisten naisten kielteisistä kokemuksista palveluinstituutioissa voidaan tunnistaa sekä miten naiset asemoivat itsensä kertoessaan näistä kokemuksista.

Tutkimustuloksina esitellään neljä positiota: haastava oppilas, kaltoinkohdeltu lapsi, riippuvuuksien kuormittama sekä hoitoa saamaton potilas. Positioissa koettu sosiaalinen kärsimys ilmentyi oikeuksien toteutumatta jäämisessä, instituution lakisääteisten palveluvoitteiden sivuuttamisessa ja naisille palvelunkäyttäjänä määrittyneessä vastuussa ”todistaa” oma avun tarpeensa ja oikeutensa tukeen. Institutionaalinen väkivalta jäsenyi suoraksi ja aktiiviseksi mutta samaan aikaan piilossa olevaksi sekä ajallisesti pitkäkestoiseksi ja palveluinstituutioiden arkeen normalisoituneeksi ilmiöksi. Tulokset havainnollistavat institutionaalisen väkivallan muotojen samanaikaisuutta ja ajallista jatkumoa naisten elämäncykkelissä.

English abstract at the end of the article

Asiasanat: rikostaustaiset naiset — institutionaalinen väkivalta — sosiaalinen kärsimys — palvelukokemukset

Tutkimuksen rahoitus: Sosiaali- ja terveysministeriö (VTR)

JOHDANTO

”Ja milloin musta tuli laitapuolen kulkija, niin se oli se hetki, kun mä katsoin että mä en halua kuulua tähän kaikkeen mihin liittyy opettajat, lääkärit, psykologit, psykiatrit, sosiaali, kaikki se. Mä haluan olla sen ulkopuolella ja käyttää siis törkeästi heitä kaikkia hyväksi. Ja niin mä tein. Musta tuli rikollinen.” (Sofia¹)

Tässä artikkelissa nostamme esille suomalaisessa kriminologisessa keskustelussa vähemmälle huomiolle jääneen väkivallan muodon. Tarkastelemme institutionaalisen väkivallan käsitteen avulla palvelurakenteiden mahdollistamaa ja sallimaa vallankäyttöä ja vahingollista toimintaa vankilaan päätyneiden naisten elämänculussa. Yllä oleva aineistositaatti on tutkimukseemme² osallistuneen naisen hieinan provokatiivinenkin toteamus sen jälkeen, kun hän oli kertonut lastensuojelulaitoksessa kokemastaan vuosia kestäneestä kaltoinkohtelusta. Hän oli lapsena tuonut esille kokemukseen useille tahoille, mutta kaltoinkohteluun ei ollut puututtu, vaikka myös laitoksen henkilökunta oli tiennyt asiasta. Tämä kokemus ilmentää väkivallan institutionaalista ulottuvuutta, jolloin väkivalta paikantuu yksilön ja instituution väliseen suhteeseen.

Kielteisistä kokemuksista palveluinstituutioissa voidaan puhua esimerkiksi kohtaamattomuutena, poiskäännyttämisena tai ulos-sulkemisena. Valitsimme institutionaalisen väkivallan käsitteen, koska se tekee näkyväksi valtasuhdetta, joka tuottaa haavoittuvuutta yksilön ja instituution vuorovaikutukseen. Vaikeissa elinoloissa kamppaileva yksilö odottaa ja ainakin jossakin määrin myös luottaa saavansa apua mutta asettuu samaan aikaan alistaiseen asemaan ja riippuvaiseksi instituution toiminnasta ja päätöksistä (esim. Kuronen ym., 2021).

1 Aineisto-otteissa käytetyt nimet ovat keksittyjä.

2 Sosiaali- ja terveysministeriön rahoittama Rikostaustaiset naiset, traumakokemukset ja nais erityisten palveluiden kehittäminen (RITA)-hanke (2022–2024)

Rikostaustaisten naisten tilanne on heikompi suhteessa miehiin muun muassa koetun terveydentilan ja yksinäisyyden sekä traumaoireiden ja työllisyyden suhteen. Naiset kuuluvat paljon sosiaali- ja terveyspalveluja tarvitsevien ja käyttävien joukkoon. (Rautanen ym., 2023; Viitanen, 2013.) Traumataustasta, riippuvuus- ja mielenterveyshaasteista sekä heikosta työkyvystä ja matalasta koulutustasosta johtuen tuen tarve on monialaista (mm. Lehrer, 2021; Lynch ym., 2014; Ryder, 2020).

Rikostaustaisten naisten avun saamisen haasteita ja institutionaalisen väkivallan kokemuksia on sivuttu aiemmassa kansallisessa tutkimuksessa (esim. Salovaara, 2019; 2021). Tässä tutkimuksessa aiheeseen syvennyttään naisten elämänculun näkökulmasta, jolloin kohtaamiset vankilan ulkopuolisissa, julkista palvelutehtävää toteuttavissa instituutioissa limittyvät toisiinsa ja ovat osa yksilön vuorovaikutusta, osallistumista ja suhdetta ympäröivään yhteiskuntaan. Instituutioiden toiminnasta aiheutuvan väkivallan haittaa ja vahingollisuutta tarkastelemme yksilölle aiheutuneena sosiaalisena kärsimyksenä (mm. Bourdieu, 1999; Frost & Hoggett, 2008).

Kuten alussa oleva aineistoesimerkki osoittaa, kielteiset kokemukset palveluinstituutioissa voivat muovata rikostaustaisten naisten käsitystä itsestään hyvinvointivaltion kansalaisena. Analysoimalla kielteisiä kokemuksia positiointiteorian itsepositioinnin (self-positioning) käsitteen avulla (esim. Harré & van Langenhove, 1991; 1999) nostamme esille henkilökohtaisesti koettuja ja elettyjä positioita sekä analysoimme sitä, miten niissä määritetään tilanteeseen kytkeytyviä oikeuksia, velvollisuuksia ja vastuita.

Kysymme: 1) Millaista institutionaalista väkivaltaa ja sosiaalista kärsimystä rikostaustaisten naisten kielteisistä kokemuksista palveluinstituutioissa voidaan tunnistaa? 2) Miten naiset asemoivat itsensä kertoessaan näistä kokemuksistaan?

Institutionaalinen väkivalta palvelujärjestelmässä

Institutionaalisen väkivallan käsitteelliset juuret juontavat 1960- ja 1970-luvuille. Esimerkiksi Michael Foucault ja Erving Goffman käynnistivät keskusteluja instituutioissa tapahtuvasta vallankäytöstä. John Galtung käytti tietävästi ensimmäisen kerran rakenteellisen väkivallan (structural violence) käsitettä vuonna 1969 viitatessaan yhteiskunnan rakenteiden yksilöille ja ihmisryhmille tuottamaan sortoon ja haittaan. (Weigert, 2010.)

Ymmärrämme institutionaalisen väkivallan palvelujärjestelmän instituutioissa koetuksi väkivallaksi sekä instituutioiden lainmukaiseksi ja oikeaksi ajatelluksi toiminnaksi, joka yksilön ja instituution valtasuhteessa on kuitenkin vahingollista ja vääristävää tuen tarvitsijan ja tarpeen kannalta. Itsetarkoituksellisen ja tietoisien ”pahan tekemisen” sijaan institutionaalinen väkivalta viittaa toiminnan totunnaisuuksista ja tapaisuuksista muodostuviin epätarkoituksenmukaisiin käytäntöihin ja toiminnalliseen rutinoitumiseen palvelutehtävän hoitamisessa, joka pitkäaikaisasiakkaiden kokemana syö heidän henkisiä voimavarojaan ja luottamustaan palveluinstituutioita kohtaan (mm. Cooper & Whyte, 2017; Virokannas ym., 2021).

Rikostaustaisten naisten kokemaa institutionaalista väkivaltaa näkyy torjuvina, tylyinä viranomaiskohtauksina, ja naisten kokemuksissa heidän valtavirrasta poikkeava elämäntilanteensa oikeuttaa huonon kohtelun (Salovaara, 2019). Esimerkiksi suoritettu vankilatuomio, aikaisempi väkivaltainen käyttäytyminen ja päihderiippuvuus voivat olla ulkopuolisille merkkejä sukupuolittuneeseen sosiaaliseen normistoon sopimattomasta käyttäytymisestä, jonka perusteella naiseen yhdistetään muita epäsuotuisia ominaisuuksia ja heidät leimataan. (Feingold, 2021; Salovaara, 2019; ks. myös Goffman, 1963.)

Institutionaalissa identiteettiväkivallassa avun hakija sijoitetaan väärään sosiaaliturvakategoriaan, jolloin häntä määritetään ja kohdellaan toisenlaisena kuin hän itse kokee olevansa ja häneen kohdistetaan odotuksia, joita hän ei koe voivansa täyttää (Metteri, 2012, 222). Isossa-Britanniassa tehty tutkimus institutionaalista väkivallasta käsitteli työvoimahallinnon sanktioita korostaneen sosiaaliturvareformin edellyttämiä toimenpiteitä, jotka tuottivat asiakkaan kannalta haitallisia toimintatapoja ja käytäntöjä (Redman & Fletcher, 2021). Institutionaalista väkivaltaa on tarkasteltu sosiaaliturvan kontekstin lisäksi oikeusjärjestelmässä (mm. Clemente ym., 2019) sekä lastensuojelulaitoksissa. Stanleyn (2015) tutkimuksessa sijoitettujen lasten kokema institutionaalinen väkivalta tarkoitti paitsi kaltoinkohtelua laitossoloissa myös lasten hiljentämisen ja heidän kokemustensa kieltämisen tai vähättelyn mahdollistavia hallinnollisia toimintoja (governmental techniques). Koivulan ym. (2021, 265) tutkimuksessa laitospöytäkirjoista kuuluu lastensuojelun aikuisten seksuaalisen, henkisen tai fyysisen väkivaltaisen käyttäytymisen lisäksi rangastuskäytäntöjä, jotka eivät ole lastensuojelulain sallimia (ks. myös Demant & Lorenz, 2020). Koulumaailmassa institutionaalista väkivaltaa on konkretisoitu symbolisen väkivallan käsitteen kautta. Tällöin keskiöön nousevat keskiluokkaiset normit ja odotukset. Niinpä huonoista lähtökohdista tulevien oppilaiden kohtaamia vaikeuksia saatetaan pitää yksilöllisinä ongelmina. (Huilla ym., 2021.)

Institutionaalista väkivaltaa voi syntyä myös terveydenhoidon rakentuessa institutionaalisesti yksilön kokonaistilanteen ohittavaksi. Tällöin sitä voi esiintyä hoito- ja toimenpidetilanteissa, joissa hoitohenkilökunta keskittyy hoitamaan lääketieteellistä ongelmaa ilman varsinaista dialogia potilaan kanssa tai kun terveydenhuollon rakenteelliset seikat vaikeuttavat potilaan palvelutarpeeseen vastaamista. (Azeredo & Schraiber, 2017; Virokannas, 2017.) Psykiatrian henkilös-

tön institutionaalisen väkivallan potentiaali sijoittuu sairaalahoidossa käytettyihin pakotoimiin, kuten potilaan eristämiseen tai kiinnipitämiseen, joihin turvaudutaan potilaan käyttäytyessä väkivaltaisesti. Niihin kuitenkin sisältyy fyysisen vammautumisen riski (Kersting ym., 2019), ja niiden käyttö voi tuntua potilaasta rangaistukselta tai kostolta (Kumar ym., 2001). Psykiatrian laitosoissa institutionaaliseen väkivaltaan on yhdistetty myös näennäisesti olemassa olevat mutta tosiasiasa toimimattomat valituskanavat sekä työntekijöiden osaamisvajeet ja reagoimattomuus näkemäänsä väkivaltaan ja kaltoinkohteluun (emt.).

Institutionaalinen väkivalta yksilön kokemuksena: sosiaalinen kärsimys

Kärsimyksen englanninkielinen muoto *suffering* on peräisin ranskan kielen sanasta *souffrir*, joka puolestaan tulee latinan sanoista *sub* ('alla') ja *ferre* ('kantaa'). Kärsimys määrittyy kokijalleen sietämättömän tilanteen kestämisenä, taakan kantamisena ja alati jatkuvana tilanteena, josta ei vaikuta olevan ulospääsyä. (Gregory & Russell, 1999, 177.) Pierre Bourdieun käyttämä käsite *positional suffering* tarkoittaa yksilöiden tai ryhmien sijoittumista sosiaalisten kenttien hierarkkisissa järjestelmissä ja tästä aiheutuvia syrjinnän, epäoikeudenmukaisuuden ja epätasa-arvon kokemuksia sen perusteella, miten he asemoituvat suhteessa muihin ja millaisia mahdollisuuksia heillä on parantaa tilannettaan (Bourdieu, 1999, 4; Bourdieu & Wacquant, 1992, 97). Bourdieu (1999, 4) muistuttaa, että sosiaalisen kärsimyksen rajaaminen elämän perusedellytysten puutteisiin (*la grande misère*) saattaa rajata pois sosiaalisesta järjestyksestä nousevan ja vähemmän ilmeisen mutta arkeen merkittävästi vaikuttavan ”pienemmän” kärsimyksen (*la petite misère*).

Sosiaalisesta järjestyksestä syntyvää kärsimystä on luonnehdittu paradoksaaliseksi pahaksi oloksi, koska palvelujärjestelmän asema yhteiskunnassa on yleisesti tunnustettu

ja se liitetään hyvinvoinnin vahvistamiseen ja vakauden ylläpitämiseen (Järvensivu, 2016, 180). Sosiaalisen kärsimyksen kokemisen kontekstina on yksilön ja palveluinstituution suhde avun hakemisen tilanteissa. Kyseessä on valtasuhde, koska instituutiot voivat määrittää palveluiden saatavuuden, laadun ja ehdot, sekä samaan aikaan luottamussuhde, sillä yksilö odottaa saavansa lakiperusteista, asianmukaista kohtelua ja tarvitsemaansa apua. Ihmisen kokema ahdinko suhteessa hyvinvointivaltion lainsäädännöstä nouseviin odotuksiin avunsaannista muodostaakin jännitteen, johon torjunta ja poiskäännittäminen osuvat. Perälä ja Leppo (2022) korostavat kärsimyksen yhteiskunnallisia juuria tutkimuksessaan yksilöiden kokemasta turhasta kärsimyksestä päihdehoitoon hakeutumisen institutionaalisisissa ongelmatilanteissa. Metteri (2012, 52–53) viittaa ihmisten kokemaan kärsimykseen kohtuuttomuuden kokemuksina, kun asianosaiset mieltävät saamansa kohtelun hyvinvointivaltion lupauksen ja yleisen oikeustajun vastaiseksi.

Kärsimys kehollistuu fyysisiksi ja psykosomaattisiksi oireiksi (Järvensivu, 2016, 185), ja vaikeisiin elinoloihin turhaan apua hakenut henkilö jäsentää tilanteen ainutkertaiseksi ja yksilölliseksi, vain häneen kohdistuneeksi epäoikeudenmukaisuudeksi (Metteri, 2012, 75). Sosiaaliseen kärsimykseen liittyy ihmisen henkilökohtainen kokemus vallankäytöstä ja vähempiarvoiseksi leimautumisesta sisäisen häpeän, arvottomuuden, nöyryytyksen ja vihan tunteineen (Feingold, 2021; Frost & Hoggett, 2008). Kärsimys näkyy henkisenä ja emotionaalisenä taakkana, jota yksilöt kantavat haavoittuvan sosiaalisen asemansa seurauksena (Cooper & Whyte, 2017; Kuronen ym., 2021).

Positiointiteoria

Tarkastelemme sosiaalista kärsimystä naisille tuottaneita institutionaalisen väkivallan tilanteita ja heidän asemoitumistaan näissä tilan-

teissa positiointiteorian avulla. Sosiaaliseen konstruktionismiin, diskursiiviseen tutkimusperinteeseen ja poststrukturalistiseen feministiseen tutkimukseen pohjautuvassa positiointiteoriassa sosiaalisen tilanteen osapuolten asemoitumista lähestytään diskursiivisena tapahtumana ja valtaan liittyvänä neuvotteluna (Harré & van Langenhove, 1999; Hydén, 2005). Position käsitteellä on yhtymäkohtia rooliin, mutta toisin kuin staattiset ja kontekstista toiseen suhteellisen pysyvinä siirtyvät roolit, positiot ovat joustavia ja voivat muuntua jopa saman keskustelun aikana (Harré & van Langenhove, 1991). Positioinnissa toiminnan valta, oikeudet ja velvollisuudet kiinnittyvät erilaisiin moraalijärjestyksiin, jotka voivat esimerkiksi olla institutionaalisia tai kulttuurisia konventioita tai liittyä osapuolten henkilökohtaisiin näkemyksiin soveliaasta toiminnasta (van Langenhove, 2017). Käsitteet soveliaasta toiminnasta oikeuksineen, velvolluuksineen ja vastuineen voivat siten nojautua lakeihin ja institutionaalsiin normeihin ja sääntöihin, mutta osin ne ovat luonteeltaan myös julkilausumattomia ja itsestään selvinä pidettyjä (Harré & van Langenhove, 1991, 399–400; Harré & Moghaddam, 2003). Vuorovaikutuksesta on mahdollista paikallistaa etukäteen olemassa olevia kaavoja, tarinalinjoja (story lines), joita pitkin keskustelu etenee ja jotka antavat vuorovaikutukselle tavoitteen ja merkityksen ja tekevät positiot ymmärrettäviksi (Harré & van Langenhove, 1999).

Tutkimuksemme kannalta keskeinen käsite on itsepositiointi (self-positioning). Siinä henkilö asettaa itsensä joko eksplisiittisesti tai implisiittisesti tiettyyn asemaan sosiaalisen vuorovaikutuksen suhteissa ja konteksteissa sekä määrittää samalla myös toisen osapuolen asemaa (emt.; Hydén, 2005). Vaikka positiointi nähdään dynaamisena, kaksisuuntaisena neuvotteluna oikeuksista ja velvollisuuksista, itsepositiointi voi olla myös pakotettua (forced self-positioning). Tällöin oma asema oikeuksineen ja velvollisuuksineen määrittyy toisen

aloitteesta ja ennakkoon annetuilla määreillä ja ideaaleilla. (Harré & van Langenhove, 1991, 402.) Positiointi paljastaa valtasuhteita tekemällä ymmärrettäväksi, kenellä on oikeus puhua, miten ja mistä asioista sekä kenelle velvollisuus reagoida tilanteessa määrittyy (Harré & Moghaddam, 2003).

Kun keskitymme rikostaustaisten naisten kielteisiin kokemuksiin julkisten palvelujen käyttäjinä, on oleellista ottaa huomioon heille kasautuneet vastoinkäymiset elämänkuluksa sekä heidän sisäistämänsä eriarvoisuus suhteessa valtaväestöön (Feingold, 2021; Salovaara, 2021). Ne voivat vaikuttaa siihen, miten henkilö asemoidaan ja miten hän itse määrittää asemansa ja toimintamahdollisuutensa suhteessa instituutioihin.

AINEISTO JA MENETELMÄT

Aineiston kerääminen

Tutkimuksen aineisto koostuu 22:n vankeusrangaistustaan suorittavan naisen yksilöhaastatteluista. Aineistonkeruu toteutettiin yhden kalenterivuoden aikana useammassa naisille tarkoitettussa vankilayksikössä henkilökuntaan kuuluneiden yhteyshenkilöiden avustuksella. Haastattelujen yhteydessä osallistujat täyttivät traumaattisia kokemuksia eri ikävaiheissa kartoittavan kyselyn (TAQ, ks. Luxenberg ym., 2001, 382). Haastatteluissa käsiteltiin niitä kyselylomakkeen teemoja, joista haastateltava halusi kertoa. Kyselylomakkeen teemat olivat koettu turvallisuus; vapaa-ajan vietto; merkitykselliset sosiaaliset suhteet, yksin jääminen ja yksinäisyys; perheen sisäiset tapahtumat; ilmapiiri kotona ja perheenjäsenten kesken; väkivallan kokemukset, väkivaltaisen käyttäytymisen todistaminen tai sen uhan alaiseksi joutuminen; oma ja läheis(t)en päihteiden käyttö seurauksineen; onnettomuudet tai muut pelottavat tai traumaattiset kokemukset. Elämänkokemusten lisäksi keskityttiin naisten selviytymiskeinoihin ja palvelujärjestelmän tarjoamaan tukeen

niissä. Annoimme naisille mahdollisuuden säädellä kertomisen kohdentumista ja syvyyttä, jolloin he saivat valita, mitä kokemuksia he haluavat nostaa esille menneisyydestään (ks. Karttunen ym., 2023). Haastattelujen kestot olivat 24–115 minuuttia (ka. 65 min). Aineisto litteroitiin sanasta sanaan.

Aineiston analyysi

Positiointiteorian rinnalla analyysissa hyödynnettiin temaattista sisällönanalyysia (Braun & Clarke, 2006). Aineiston laajuus on 416 sivua (fontti Times New Roman 12, riviväli 1,15). Viisi tutkijaa luki aineiston läpi useita kertoja. Ensimmäisessä vaiheessa aineistosta koodattiin induktiivisesti naisten kokemuksia vankilan ulkopuolisista palveluinstituutioista lapsuudessa ja aikuisiässä. Haastattelujen pohjalta piirtyi kuva toisaalta suuresta määrästä palvelutarpeita lyhyine, ”pistemäisine” hoitokontakteineen, toisaalta järjestelmää koskeva vahva epäluottamus tai suoranainen alikäyttö ilmeisessä avun tarpeessa ja vakavissa, henkeäkin uhkaavissa tilanteissa. Kaksi tutkijaa jatkoi erityisesti niiden kokemusten analyysia, joissa naiset olivat määrittäneet kohtaamisen kielteiseksi. Keskitimme kohtaamisiin, joissa naiset ilmaisivat julkisiin palveluinstituutioihin kohdistuvia tuen tarpeitaan ja olivat hakeutuneet ja toisinaan päässeetkin avun piiriin mutta jääneet vaille tarvitsemaansa tukea.

Toisessa vaiheessa ryhmittelimme kokemuksia palveluinstituution mukaan, joista muodostimme neljä pääteemaa (emt.): koulu, lastensuojelu, päihdepalvelut ja terveyspalvelut. Miellämme sosiaali- ja terveydenhuollon sekä verovaroin järjestettävän perusopetuksen julkisiksi palveluiksi, vaikka niiden järjestämisen ja toteuttamisen tavat ovat erilaisia eikä perusopetukseen osallistuminen perustu omaehtoiseen tai tarvepohjaiseen palveluun hakeutumiseen.

Kiinnitimme huomiomme naisten ja instituutioiden suhteeseen palvelutapahtumasta kerrottaessa. Tunnistimme haastateltavien erilaisia tapoja puhua itsestään, elämäkulusta, palvelutarpeistaan ja kohtaamisistaan edellä mainittujen instituutioiden kanssa. Kiinnostuksemme kohdistui siihen, kuinka tilanteissa oli neuvoteltu oikeuksista, vastuista ja velvollisuuksista (Harré & van Langenhove, 1991, 400).

Kolmannessa vaiheessa yhdistelimme ja ryhmittelimme toistuvia kokemuksia. Analysoimme naisten itsepositioinnista yhtäläisyyksiä ja kaavoja. Tunnistimme instituutiokohtaisesti oikeuksien, velvollisuuksien ja vastuiden määrittymisessä neljä tarinalinjaa, joita pitkin naisten kertomus palvelutapahtumasta eteni (Harré & van Langenhove, 1999; van Langenhove, 2017). Analyysin lopuksi tunnistimme tarinalinjoittain neljä positiota ja nimesimme ne: haastava oppilas, kaltoinkohdeltu lapsi, riippuvuuksien kuormittama ja hoitoa saamaton potilas. Enemmistöllä naisista positioita oli enemmän kuin yksi. Analyysia ja naisten asemoitumista eri positioihin on havainnollistettu taulukoissa 1 ja 2.

Taulukko 1. Analyysin rakenne

Positio	Tarinalinja	Teemat	Aineistoesimerkki
Haastava oppilas	Koulunkäynnin ongelmiin puuttumattomuus	Poissaolojen määrä Ongelmallinen käytös Koulukiusaaminen Koulun henkilökunnan tietämättömyys tai välinpitämättömyys kodin tilanteesta	Sitten minä yritin hoitaa minun pikkuveljeni. Minä voinut käydä koulussa. Samaan aikaan minun veljen asioita hoisin. Ja me nähtiin nälkää 24/7. Me ei saatu mistään ruokaa. (Kirsi) Et mulla on jäänyt, siis mähän pääsin, se mulle on kerrottu, että mä oon 3.-luokalla päässyt niinku vähän sit tavallaan säälistä läpi, muuten mä oisin jäänyt luokalle. (Senni) Koska en mä saanut niitä tarvittavia apua, vaan koko ajan tilanne pahentui ja pahentui. Sitten mä ajattelin, että ei ketään kiinnosta miten mä voin. Mun käytös vaan muuttui huonommaksi. Mä kapinoin vastaan ja olin: ”ihan sama”. (Tiia)
Kaltoinkohdeltu lapsi	Viranomaisvelvoitteiden sivuuttaminen	Kaltoinkohtelu kotioissa Kaltoinkohtelu ja väkivalta laitoksessa tai sijaisperheessä Puutteellinen tunnistaminen ja valvonta	Kyl mä sitä oon ihmetelly, et minkä takia sitä jotenki ei oo, ainakaan mun tietääkseni puututtu mitenkään. Et ku me jouduttiin sit muuttamaan jossakin vaiheessa, kun se mun isäpuoli sytytti meidän kodin palamaan, ei siitäkään ei oo tehty mitään lastensuojeluilmoitusta (Aurora) Silloin meidät sijoitettiin semmoiseen sijaisperheeseen, missä se sijaisperheen isä käytti mua hyväksi. (Alexandra) Sosiaalityöntekijäkin oli se, että enhän minä nyt voi lähteä valittaan. Minä valitan varmaan vain turhasta. (Eva)
Riippuvuuskien kuormittama	Sivuun jääminen palveluista	Puutteellinen tiedotus, kriteerien epäselvyys ja pitkät jonot Ei yksilöllisen tarpeen mukaista apua Henkilökunnan osaamisvajeet	[...]vaikka ne mainosti, että heillä on nyt peliriippuvuushoitoa. Niin siellä oli tasan yksi hoitaja, joka oli käynyt jonkun kurssin vasta. Ja hänkin oli kaksi viikkoa siitä ajasta, kun minä olin, niin lomalla. (Terttu) Ainut, mikä silloin joissain kohdin niinku anto niin sanottua katkoo, oli tuomiot. Mitkään muut ei sit ollukaan. Et ei päässyt korvaushoitoon, ei päässyt mihinkään [...]. (Iisa)
Hoitoa saamaton potilas	Terveydenhoidon palvelutarpeen väärintulkinta	Palveluun hakeutumisen tulkinta elämäntilanteen tai riippuvuusongelman läpi Saavuttamattomat mielenterveyspalvelut	Olisin ehkä halunnut päästä nopeasti keskustelemaan [raiskauksen jälkeen]. Sitten jouduin itse kerätä voimat myös siihen, että otan itse yhteyttä [ei kerrottu tukipalveluista rikosilmoituksen teon yhteydessä] (Verna) Mutta sitten esimerkiksi minäkin olin korvaushoidossa. Minulla oli ihan normi annostus sitä. En ollut sekaisin, en mitään. Mutta se oli silti este minun saada mitään psykoterapiaa tai mitään sellaista apua. (Eva) Ja sitten kun katotaan, että kun olet lääkeriippuvainen, niin sitten vaan katotaan, että sinä vaan haet jotain lääkkeitä. (Juuli)

Taulukko 2. Naisvankien itsepositiointi

Syntymävuosikymmen, koodi ja positioiden määrä	Haastava oppilas	Kalttoinkohdeltu lapsi	Riippuvuuksien kuormittama	Hoitoa saamaton potilas
1960-luvulla tai aikaisemmin				
“Terttu”			x	x
1970-tai 80-luvulla				
“Senni”	x		x	x
“Ilona”		x	x	x
“Juuli”			x	x
“Maija”	x	x	x	
“Iisa”			x	
“Sandra”		x		x
“Sofia”		x		x
“Tuulia”				x
“Jenna”	x	x		
“Kirsi”	x	x		
“Eva”	x	x	x	x
“Kreetta”	x			
1990-luvulla tai myöhemmin				
“Aada				x
“Amalia”	x		x	x
“Emma”		x		x
“Ella”	x	x		
“Olivia”		x		
“Aurora”	x	x		
“Aleksandra”		x	x	x
“Tiia”	x	x		x
“Verna”		x		x
Positioiden määrä	10	14	9	14

Eettiset näkökulmat

Tutkimuksella on puoltava lausunto Jyväskylän yliopiston ihmistieteiden eettiseltä toimikunnalta ja tutkimuslupa Rikosseuraamuslaitokselta. Tutkimusasetelmassa otettiin huomioon rikostaustaisten naisten potentiaaliset traumakokemukset ja niiden vaikutus tutkimukseen osallistumiseen (tarkemmin Karttunen ym., 2023). Mahdollisia osallistujia informoitiin etukäteen ennen varsinaista aineistonkeruuta. Tutkimukseen osallistumisen kriteerejä olivat 1) täysi-ikäisyys, 2) vähintään kuukausi vankilaan tulosta, jolloin osallistujia olisi sopeutunut vankilaolosuhteisiin, ja

3) tarpeeksi vakaa mielenterveys traumaattisista kokemuksista keskustelemiseksi. Näiden kriteereiden taustalla oli eettinen harkinta sen suhteen, missä määrin tutkimukseen osallistuminen aiheuttaa uudelleentraumatisoitumisen tai muun pitkäaikaisen kuormituksen riskin. Etenkin kolmas kriteeri jäi paljolti vankilan henkilökunnan arvioitavaksi.

Vankilaympäristössä, jossa vapaaehtoisuuteen perustuvat valinnat ovat rajallisia, pidimme keskeisenä korostaa osallistujien valinnanmahdollisuutta sekä päätöksessä osallistua tutkimukseen että haastattelun etenemisessä. Haastateltavilta pyydettiin kirjallinen suos-

tumus, ja korostimme osallistujien mahdollisuutta vetäytyä tutkimuksesta ilman seuraamuksia. Tarvittaessa selvensimme sanallisesti suostumuksen sisältöä, kyselylomakkeen väittämiä, teemojen sisältöjä, haastattelun kulkua sekä aineistohallinnan dokumentteja ja prosesseja. Pyrimme pitämään haastattelut keskustelunomaisina, jolloin haastateltava pystyi viemään keskustelua hänelle tärkeisiin teemoihin sekä rajaamaan aiheita, joista ei halunnut puhua. Tauot olivat mahdollisia haastateltavan niin toivoessa. Tutkijoina emme arvioineet naisten kokemusten ”oikeellisuutta” vaan lähestyimme kertomuksia lähtökohtaisesti naisille tosina tapahtumina. Lopetimme haastattelut nykyhetkeen palauttavilla kysymyksillä. (Eettisistä näkökulmista tarkemmin ks. Karttunen ym., 2023; Piippo ym., 2025.)

TULOKSET

Haastava oppilas

Haastavan oppilaan positiossa institutionaalisen väkivallan kokemukset sijoittuvat lapsuuteen ja nuoruuteen. Positioon kytkeytyvät velvollisuus käydä koulua ja oikeus turvalliseen, kasvua tukevaan oppimisympäristöön. Kouluammattilaisten velvollisuuksiksi positioinnissa määrittyvät turvallisen, tasapuolisen oppimisympäristön turvaaminen ja oppimisen mahdollistaminen. Institutionaalisen väkivallan kokemukset syntyvät kouluhenkilökunnan sivuuttaessa ammatilliset velvollisuutensa, kun oppilaan koulunkäynnin ongelmat tulkitaan vaikeaksi käyttäytymiseksi eikä oppilaan kotitilanteen, kuten perheen asumisen epävakauden ja toimeentulo-ongelmien tai huoltajien päihde- tai terveysongelmien, yhteyttä koulunkäynnin haasteisiin tunnisteta. Oppilas jää tällöin ilman asianmukaista tukea.

Kuusivuotiaasta asti pienempiä sisaruksiaan hoitaneen Evan lausahdus ”kymmenenvuotiaana muistan, että tein ensimmäisen makaronilaatikon, sitä ennen olin jo tehnyt jotain

ruokia, mut siitä suurin piirtein alkoi se päivittäinen ruoanlaitto” havainnollistaa muissakin haastatteluissa esiintynyttä lapsen ikätasoon nähden kohtuutonta vastuuta kotitöistä koulunkäynnin kustannuksella. Jenna kertoi, kuinka hänen hyvä koulumenestyksensä oli romahtanut äkillisesti 12-vuotiaana hänen aloittamaansa päihteiden käyttöön ja kotoa karkailuun. Taustalla olivat altistuminen sukulaismiehen seksuaaliselle ahdistelulle ja perheen isän holtiton alkoholinkäyttö. Tilanteeseen ei kuitenkaan ollut puuttettu koulussa. Kouluhenkilökunnan ammatillisten velvollisuuksien sivuuttaminen saattaa tarkoittaa myös puuttumattomuutta poissaoloihin, sivuun katsomista, kun oppilas oli päihtyneenä koulussa, ja luokalta päästämistä oppilaan tosiasiallisesta osaamistasosta huolimatta. Koulumaailman normeista poikkeava käytös ja huonot kasvuolot voivat toimia kimmokkeena kiusaamiselle. Velvollisuuksien sivuuttaminen tuli esille myös koulukiusaamiseen puuttumattomuudessa.

Maija: Tien toisella puolella oli sellainen paikka, missä ne kaikki [äiti ja äidin kaverit] ryyppäsivät. Niillä oli teltat sun muuta, että ne nukkui siellä metsässä. Se oli erittäin epämiellyttävää minulle, kun koulukaverit ja nämä, ne tiesivät, että se on minun äiti. Se oli sellainen nauruaihe. [– –] Taas me nähtiin sinun äitisi. Se oli siinä ja siinä kunnossa. Minä ajattelin, että joo, kiva. Ja minä aina väistelin, että se ei vaan näe minua.

Haastattelija: Kun sinun luokkakaverit tuolla tavalla suhtautuivat asiaan, niin puuttuiko siihen sitten opettajat?

Maija: Ei, ei siihen aikaan. Ja ala-asteella varsinkin. Minähän olin jo heti, kun olin yksinhuoltajan lapsi, ja siihen aikaan yksinhuoltajahan oli se alin, pohjaperhettä tavallaan. Ja saatikka sitten, että kun sillä oli se alkoholiongelma. Ja yläasteellakin, kun olin sijaisperheessä, niin se nähtiin toisinpäin, että olen ollut niin vaikea, että äiti on halunnut minusta luopua. [– –]

Maija positioi itsensä päihdeongelmaisen yksinhuoltajan lapseksi, johon hänen mukaansa liittyy myös opettajien reagoimattomuus kiusaamiseen. Samalla kokemus yhteiskunnan ”pohjaperheeseen” kuulumisesta ilmentää omasta asemoitumisesta koettua häpeää ja stigmaa. Perheen olojen epävakaus ja äidin päihteidenkäyttö oli vaiettu, viranomaisille näkymätön ilmiö mutta samaan aikaan lähimetsikön telttakylässä kaikkien nähtävillä oleva ”naurunaihe”.

Haastavan oppilaan positio muotoutuikin suhteessa paitsi kouluammattilaisiin myös koulumaailman toimintakulttuurin ja sen rakenteiden, käytäntöjen, arvojen ja normien pohjalta syntyvän, keskiluokkaisesta ydinperheestä tulevan valkoihoisen, vammattoman oppilaan ideaaliin (Huilla ym., 2021; Juva, 2019). Koulukiusattu Eva koki olleensa kouluiässä ”tosi häiriintynyt”, ja muutoinkin haastateltavien puheesta välittyi vahvoja ulkopuolisuuden, toiseuden ja väärin toimimisen kokemuksia heidän kertoessaan kouluajoistaan. Kirsin kokemuksen mukaan kaveruussuhteet niin sanottujen parempien perheiden lapsiin katkesivat, kun kyseisten perheiden vanhemmat pitivät häntä huonona seurana omalle jälkikasvulleen.

Kaltoinkohdeltu lapsi

Kaltoinkohdellun lapsen positio jäsentyy suhteessa lapsen oikeuksiin ja viranomaisten velvollisuuksiin turvata lapsen kasvuympäristö. Institutionaalisen väkivallan kokemuksista välittyy viranomaisten epäonnistuminen lastensuojelun velvoitteiden toteuttamisessa. Tämä mahdollistaa kaltoinkohtelun ja väkivallan jatkumisen paitsi lapsuudenkodissa myös sijaisperheissä ja lastensuojelulaitoksissa, joiden ensisijainen tehtävä on huostaanotetun lapsen kasvun ja kehityksen turvaaminen (Koivula ym., 2021). Sijaisperheessä kaltoinkohtelu saattaa tarkoittaa eriarvoista kohtelua suhteessa biologisiin lapsiin ilman konkreettisesti osoitettavaa fyysistä tekoa.

Maija: Ja sielläkin oli semmoinen [kuulumattomuuden] tunne, koska se tehtiin hyvin selväksi, kun puhelin soi esimerkiksi. No tämä meidän [nimi poistettu] vai tämä toinen? Kun me oltiin kumpikin [nimi poistettu].

Maijan positiointi ilmentää asemoitumista perheinstituution käytänteiden ja puhetapojen perusteella ryhmään kuulumattomaksi ja siten vieraaksi ja vähemmän tärkeäksi. Kaltoinkohtelu sijaishuollossa tarkoittaa myös suoraa fyysisistä väkivaltaa.

Sofia: Ja mut on huostaanotettu [vuosi ja laitos poistettu], jossa mua pidettiin neljä vuotta, ensimmäiset vuodet mun sisarusten kanssa lukittuna huoneisiin omassa kusessa ja paskassa ja hakattiin päivittäin ja nähtiin nälkää. [– –] [Nimi poistettu] oli semmonen tapa, et hän kysy meiltä keskenään, että kuka teki jotain. Se jotain ei voinut pitää paikkaansa, kun me oltiin huoneissa koko ajan. Mä kuulin jatkuvalla syötöllä mun velj(i)en huutamista, anteeksipyyntöä, rukoilemista. Mä nostin aina käden pystyyn, et se olen minä, ja mä sain selkään.

Sofia positioi itsensä lastensuojelulaitokseen vangituksi ja altistetuksi väkivallalle mutta samaan aikaan aktiiviseksi toimijaksi ja suojelijaksi, joka ottaa vastaan rangaistuksen myös veljiensä puolesta. Johtavassa asemassa olevan työntekijän tekemä väkivalta laitoksessa oli ollut henkilökunnan tiedossa, mutta se oli saanut jatkaa huomattavan pitkään. Tämä havainnollistaa paitsi instituutioiden valtahierarkioita myös väkivaltaisiin kasvatustapoihin liittyvien asenteiden normalisoitumista ja haitallisten käytäntöjen toiminnallista rutiinointumista osaksi instituution palvelutehtävää (esim. Redman & Fletcher, 2021).

Muutammat naiset kertoivat seksuaalisesta ahdistelusta sijaisperheessä ja lastensuojelulaitoksessa. Evan kohdalla sijaisperheessä tapahtunut seksuaaliväkivalta oli jatkunut vuosia. Sijaisissä oli ostanut Evalle alkoholia

ja käyttänyt päihtynyttä nuorta seksuaalisesti hyväkseen. Sijaisäiti oli tiennyt tilanteesta mutta syyttänyt tapahtuneesta Evaa.

Eva: Mä olin aika hämmentynyt kaikin puolin, eikä mulla ollut itsetuntoa eikä omanarvontuntoa millään tavalla. Niin mä en tiedä mikä on oikein ja mikä väärin. Missä menee rajat? Sitten mä mietin vaan sitä, mistä mä olin lähtenyt. Ja ajattelin, että tämä on ehkä pienempi paha, että mä tein sijaisisän kanssa sopimuksen. Omassa mielessä mä ajattelin, että tämä on sopimus, mutta sehän ei sitten myöhemmin enää pitänyt paikkansa. Mä hommasin sille mun ikäisiä tyttöjä, kun se vei mua perjantaisin viihteelle niin sanotusti. Niin mä aina lupasin sille etsiä jonkun tytön sieltä. Yhen kerran mä hommasinkin sille mua vuotta nuoremman tytön. Mutta se päätyi aika huonosti se, että se ei ollutkaan niin yksinkertainen juttu kuin mä ajattelin.

Evan itsepositiointi havainnollistaa hyväksikäytetyn lapsen hämmennystä ja haavoittuvuutta sekä sitä, kuinka selviytymispyrkimykset – kuten ”sopimus” sijaisisän kanssa – johtivat kyseenalaisiin tekoihin ja huononivat tilannetta entisestään. Sijaisperheessä pitkään jatkunut, useita sijaislapsia koskenut seksuaalinen hyväksikäyttö tuli aikanaan poliisin tietoon, ja tekijä sai tuomion. Muutamat naiset toivat esille, että vaikka sosiaalityöntekijät olivat käyneet sijaishuoltopaikoissa, lapsia ei ollut tavattu kahden kesken, jolloin näillä ei ollut ollut mahdollisuutta kertoa kokemuksistaan. Eva oli ollut itsenäisesti yhteydessä lastensuojeluun, jossa ei kuitenkaan ollut uskottu hänen kertomaansa (myös Stanley, 2015).

Riippuvuuksien kuormittama

Riippuvuuksien kuormittaman positiossa naisten kokema institutionaalinen väkivalta ilmenee palveluinstiututioiden toiminnan käytänteissä, jotka jättävät naiset syrjään heidän tarvitsemastaan tuesta (McCallum ym., 2015;

Perälä & Leppo, 2022; Virokannas, 2017). Alla olevassa aineistoesimerkissä tiivistyvät useissa haastatteluissa esille tulleet epäkohdat ja -selvyydet sekä kohtuuttomat odotusajat korvaushoitoon pääsemisessä.

Iisa: Ja luvataan aina se aloituspaikka ja sitten kun siitä ei saanut ikinä selvyttä, kun se vaatii välillä katkoo, onnistunutta tai epäonnistunutta, kaikilta kuulee erilaista asiaa. Niin mä jätin sen välillä kesken ja välillä taas päihdelääkäri ei ottanut ollenkaan vastaan ja kun se muuttui ja muuttui ja muuttui, koko ajan jotain tuommoista. Ja nyt kokonaan vaihtui päihdelääkäri siellä, missä mä kävin, niin se sano, tai mä en edes tiedä mitä siellä on kirjoitettu musta et mähän hain sinne korvaushoitoon, ja sit se kysy, et mitä helvetti tähän korvaushoidon hakemiseen liittyy sun toi rikoshistoria. Et eihän se liity millään tavalla korvaushoitoon, niin silloin mä sain sen lähteen sinne alotukseen.

Iisan kokemus havainnollistaa toistuvia pettymyksiä, epätietoisuutta ja pakotettua positioitumista riippuvuushoidosta osattomaksi rikoshistorian perusteella mutta myös sitkeyttä puolustaa omia oikeuksiaan hoidon saamiseksi. Positio tekee näkyväksi hoitotahon asettamat velvoitteet avun hakijalle, mutta esimerkiksi se, mitä hoitoon sitoutumisen osoittamiseksi vaaditaan, saattaa vaihdella (esim. Virokannas, 2017). Hoitokriteerien ja -käytäntöjen henkilösidonaisuus näkyy esimerkiksi linjauksen muuttumisena uuden lääkärin kohdalla. Tämä saattaa tapahtua naisen eduksi, kuten Iisan tapauksessa korvaushoidon kohdalla, mutta myös toisenlaisia kokemuksia tuotiin esille: esimerkiksi Juulin uusi lääkäri oli lopettanut pidemmän potilaslääkärisuhteen aikana aloitetun kipulääkeannoksen asteittaisen vähentämisen, ja reseptin uusimattomuus oli ajanut Juulin hankkimaan lääkettä katukaupasta.

Naisten kokemuksista välittyy myös oikeuksien toteutumattomuus yksilöllisen tarvehar-

kinnan kohdalla. Lisäksi saattaa ilmetä selviä osaamisvajaita etenkin vähemmän tunnettujen toiminnallisten riippuvuussairauksien kohdalla.

Terttu: Vaikka ne mainosti, että heillä on nyt peliriippuvuushoitoa. Niin siellä oli tasan yksi hoitaja, joka oli käynyt jonkun kurssin vasta. Ja hänkin oli kaksi viikkoa siitä ajasta, kun minä olin, niin lomalla. Ne kaikki muut sosiaalityöntekijät, mitä niitä narkomaaneja siellä lähinnä käsitteli, niin hoiti sitten minua-kin. Kun mun piti niille ensin kertoa, että mitä ne pelit on. Ei ne tiennyt. Siis ne luuli, että mä oon pelannut noita kaupan kolikkopelejä. Niille piti ihan yrittää selittää, että mitä ne nettipelit on. Ja mistä niitä löytää ja miten ne toimii.

Tertun itsepositiointi ilmentää vastuiden ja velvoitteiden epätasapainoa. Hänen saamansa hoito ei vastannut erityisiä tarpeita, ja riippuvuuksien kuormittama joutui asemoitumaan asiantuntijaksi saadakseen hoitoa. Henkilökunnan työaikasunnittelu ja puutteellinen tietämys riippuvuuden luonteesta, oireista, erityisistä riskeistä ja hoidosta muodostuivat esteeksi tarpeenmukaisen, oikea-aikaisen hoidon saamiselle. Henkilöstön puutteellinen osaaminen voi heikentää asiakkaan luottamusta hoitolaitokseen ja hoidon onnistumiseen (esim. McCallum ym., 2015). Tällöin voidaan pohtia, missä määrin laitoksen hoitolliset käytännöt voivat vahvistaa naisen sisäistä turvallisuutta ja ylipäätään motivoida ja sitouttaa häntä hoitoon (esim. Karttunen, 2019, 117–124).

Hoitoa saamaton potilas

Hoitoa saamattoman potilaan positiossa institutionaalinen väkivalta ilmenee somaattiseen tai psykiatriseen vaivaan liittyvän palvelutarpeen väärintulkintana. Tällöin naisten oikeudet hyvään, tarpeenmukaiseen hoitoon ja hoitotahon velvollisuus tämän hoidon järjestämiseen eivät toteudu ja naiset asettuvat

hoidon tarpeen kannalta virheelliseen palvelukategoriaan (myös Metteri, 2012). Väärintulkintaan kytkeytyvät käytännöt ja toimintatavat saattavat johtaa hoidon viivästyymiseen tai puuttumiseen kokonaan sekä heikentää potilaan luottamusta terveydenhuoltojärjestelmään (Virokannas, 2017, 274, 280).

Positioon asemoitumisen taustalla ovat laajempi vaikea sosiaalinen tilanne ja elämänkulussa kasautuneet vastoinkäymiset ja haavoittuvuudet. Tällöin terveystalvelujen tarve ja käyttö ovat osa laajempaa tuen tarvetta esimerkiksi parisuhdeväkivallalle altistumisessa, epävakaaseen elämäntilanteeseen kytkeytyvissä onnettomuuksissa ja rikoksiin liittyvissä vammoissa. Esimerkiksi Aada oli ollut sairaalahoidossa parisuhdeväkivallan vuoksi, ja vaikka sairaalakenkilökunta oli tiennyt vammojen taustan, osaston vierailukäytännöt olivat mahdollistaneet väkivallan tekijän pääsyn vuodehoidossa olleen Aadan luo. Pahoinpitelyn vuoksi sairaalahoitoon joutunut Tiia pohti syitä keskusteluavun tarjoamatta jättämiselle seuraavasti: ”Mä olin rikollinen, joka oli karkuteillä.”

Valtavirrasta poikkeavan elämäntavan ja rikostaustaan liittyvän stigman rinnalla hoitoa saamattoman potilaan positioon päättymisen taustalla vaikuttaa olevan myös päihderiippuvuus. Riippuvuusdiagnoosi nousee esille institutionaalisen esteenä hoidon saamiselle somaattisiin tai psyykkisiin ongelmiin, ja se johtaa oireiden vähättelemiseen ja palvelutarpeen sivuuttamiseen (myös Perälä & Leppo, 2022; Virokannas, 2017, 277). Ilona oli koettanut hakea apua puolen vuoden ajan neljältä eri lääkäriltä keuhkokuumeeksi osoittautuneeseen hengitystietulehdukseen. Viimein hän oli saanut puhelinajan lääkärille, joka oli ottanut oireet tosissaan. Ilona arveli aiemman kohtelun johtuneen hänen päihteidenkäyttötaustastaan: hänen oli epäilty hakeutuvan lääkäriin vain saadakseen lääkkeitä. Lisäksi hoitotahon linjaukset hoitomuotojen yhteensopivuudesta saattavat muodostua esteeksi avun saamiselle.

Eva: [– –] että haluaisin nyt työstää näitä asioita. Se oli tarkoitus, että sen työstämisen avulla voisin jättää korvaushoidon pois. Että saan työkaluja itselle, mitä minä käytän, ja saan sen aivopesun myös, että pääsen [korvaus]hoidosta eroon, eikä tarte ottaa päihteitä enää. Se oli peruste, että ei onnistu, kun sinulla on tuo korvaushoito. Että sitten vasta. Miten minä voin jättää sellaisen asian pois, kun mulla ei ole sen tilalle mitään, ei ole mitään työkaluja, millä minä voisin pysyä ilman mitään päihteitä. Minullekin selkeesti se päihteiden käyttö oli sitä, että halusin juosta itseäni karkuun. Ei ollut työkaluja, ei ollut voimavaroja, ei ollut itsetuntoa, ei ollut rajoja.

Evan positio ilmentää halua ongelmien työstämiseen mutta samalla pakotettua positioitumista huumeongelmaiseksi. Tällöin terapia määrittynyt ei-tarpeenmukaiseksi ja korvaushoito olisi pitänyt päättää terapian saamiseksi. Päätös oli ollut hämmentävä, koska korvaushoito oli ollut vakaassa vaiheessa, Eva ei ollut käyttänyt muita aineita ja syyt terapiaan hakeutumiseen olivat liittyneet päihderippuvuuksista irtautumisen käsittelyyn.

Senni kertoi lopettaneensa päihteiden käytön ”kuin seinään” yllätysraskauden myötä. Tuona aikana hän koki painatuksen olleen lastensuojelun toimenpiteissä. Päihdehoito oli tarkoittanut hänelle seulojen antamista, ja hän koki jääneensä vaille keskusteluapua. Ilona puolestaan kertoi lapsensa huostaanotosta ja samalle päivälle ajoittuneesta yrityksestään päästä psykiatriseen hoitoon.

Ilona: No [lastensuojelu] oli yhteydessä siihen lääkäriin, mutta en päässyt hoitoon. Sitten ei pää kestänyt, aloin vetää päihteitä. Sanoin vielä sille lääkärille, että tää [huostaanotto] on niin hirvee asia vielä kaiken muun lisäksi, että minä hyppään sieltä kuudennen kerroksen parvekkeelta, missä asuin, alas. Mut en päässy hoitoon.

Lastensuojeluviranomaisen tunnistama palvelutarve ja yhteydenotto lääkäriin eivät Ilonan tapauksessa olleet edistäneet hänen asiaansa. Akuutin avun ja osastohoidon sijaan hänet oli ohjattu mielenterveystoimistoon. Kun Ilona oli uskaltanut kertoa käyttävänsä päihteitä, hänet oli positioitu päihdeongelmaiseksi ja hoitotahon käytänteiden mukaisesti keskusteluapu oli päättynyt (myös Virokannas, 2017, 278). Ilona kertoi, ettei tämän jälkeen enää ollut hakenut apua tilanteeseensa.

Institutionaalisesta väkivallasta aiheutunut sosiaalinen kärsimys

Tutkimuksen tulokset vahvistavat jo aikaisemmista tutkimuksista saatua tietoa rikostaustaisten naisten koulutuksellisista haasteista, sosiaalisesta taustasta, päihdeongelmaisuudesta ja hoidon tarpeesta (esim. Lynch ym., 2014; Ryder, 2020; Salovaara, 2021). Positiointiteoriaa (mm. Harré & van Langenhove, 1991) mukaillen institutionaalisesta väkivallasta aiheutunut sosiaalinen kärsimys kumpuaa ristiriidasta hyvinvointivaltion palveluodotusten ja toteutuneen kohtelun välillä. Se ilmentyy oikeuksien toteutumatta jäämisessä, institution lakisääteisten palveluvelvoitteiden sivuuttamisessa ja naisille palvelunkäyttäjinä määrittäneessä vastuussa ”todistaa” oma avun tarpeensa ja oikeutensa tukeen.

Tuloksista kuvautuu institutionaalisen väkivallan suora, aktiivinen ulottuvuus, kuten torjuva, poiskäännyttävä palveluviranomaisen kommunikaatio sekä lasten hyväksikäyttö ja väkivaltaiset kasvatuskäytännöt sijaishuollossa (myös Demant & Lorenz, 2020; Koivula ym., 2021). Samalla tulokset nostavat esille institutionaalisen väkivallan sekä kokijoilleen että tekijöilleen piilossa olevana, kun naisten kokemuksissa haitallinen kohtelu vaikutti normalisoituneen oikeutetuksi toimintatavaksi ja osaksi instituutioiden arkea. Positiointiteoriaan peilaten (esim. van Langenhove, 2017) institutionaalisessa väkivallassa vaikuttaa tällöin olevan kyse toimimisesta ”niin kuin

aina on toimittu”: passiivisesta reagoimattomuudesta ja sivuun katsomisesta tilanteissa, joissa henkilöllä olisi ammatillisen aseoitumisensa puolesta mahdollisuus ja oikeus sekä ammattieettinen vastuu ja velvollisuus toimia toisin (myös Clemente ym., 2019; Redman & Fletcher, 2021).

Tulosten perusteella naisten kokema sosiaalinen kärsimys tulee esiin hitaasti kehittyvänä kuormituksena. Epäonnistuneiden mutta pitkään jatkuneiden ja puutteellisesti valvotujen sijoitusten rinnalla korostuvat lakisäästeisten palvelujen toisinaan pitkät, epäselvät ja monimutkaiset hallinnolliset prosessit. Seurauksena saattaa olla se, ettei henkilö saa tarvitsemiaan palveluja ajallaan tai ollenkaan. Avun hakeminen jäsenyytä ajallisesti pitkäkestoiseksi henkilökunnan vakuuttamiseksi palvelutarpeesta ja jatkuvassa epävarmuuden tilassa elämiseksi.

Sosiaalisen kärsimyksen ymmärtämiseksi on tärkeää huomioida positoiden samanaikaisuus ja ajallinen jatkumo. Se linkittää institutionaalisen väkivallan eri muodot toisiinsa ja osaksi naisten elämäntilaa. Esimerkiksi lapsuudenkodissa alkanut kaltoinkohtelu oli voinut jatkua ja jopa pahentua sijaisperheessä. Vaikeat kasvuolot olivat hankaloittaneet koulunkäyntiä ja saattaneet altistaa nuoren sosiaalistumaan päihdemyönteisen kaveripiirin arvo- ja normimaailmaan. Aikuisuudessa rikollinen elämäntilasto ja päihdeongelma olivat saattaneet vaikeuttaa tuen tarpeiden tunnistamista palveluinstituutioissa. (Myös Perälä & Leppo, 2022.) Kasautuneina kokemukset kohtaamattomuudesta, (palvelu) tarpeiden tunnistamattomuudesta ja leimautumisesta tuottavat vetäytymistä ja poiskääntymistä virallisista palveluista (Kuronen ym., 2021). Kuten johdannon alun aineisto-esimerkki osoittaa, institutionaalisen väkivallan kokemuksissa on yhtymäkohtia poikkeavan identiteetin omaksumiseen. Tällöin yksilö voi pyrkiä ratkaisemaan pitkäaikaisen sosiaalisen kärsimyksensä vieraantumalla ja lopulta

päästämällä irti normeja ylläpitävästä järjestelmästä (ks. Goffman, 1963, 154).

Naisten itsepositiointi kielteisistä palvelukokemuksista kerrottaessa ei kuitenkaan tarkoittanut passiivista alistumista heidän saamaansa kohteluun. Palveluinstituutiosuhteessa määrittynyttä positiota esimerkiksi kaltoinkohdeltuna lapsena tai riippuvuuksien kuormittamana myös haastettiin naisten kertomuksissa, joissa aseoituminen ilmensi samalla aktiivisia selviytymispyrkimyksiä ja omien oikeuksien puolustamista. Kokemukset palvelujärjestelmän ulkopuolelle jäämisestä voivat tuottaa vahvaa toimijuutta, mikä kuitenkin saattaa palveluissa määrittäytyä ”nöyrän asenteen” puutteeksi ja muodostua esteeksi palveluun pääsemiselle (ns. toisen asteen positioinnista ks. Harré & van Langenhove, 1999, 20–21; Salovaara, 2021; Virokannas ym., 2021).

Tämän tutkimuksen fokus ei mahdollistanut naisten selviytymispyrkimysten ja -keinojen tarkempaa analyysia, mutta se olisi tulevaisuudessa tärkeä teema rikostaustaisia naisia koskevassa tutkimuksessa. On myös huomattava, ettemme kartoittaneet kokemuksia palveluinstituutioista systemaattisesti, vaan annoimme naisille vapauden määrittää itse haastattelujen teemasisällöt. Lähes poikkeuksetta naiset toivat esille erilaisia haasteita elämäntilastonsa, joiden yhteydessä he eivät kuitenkaan maininneet hakeneensa tai edes odottaneensa saavansa apua palvelujärjestelmästä. Nämä omin avuin selvitetty vaikeudet jäivät analyysin ulkopuolelle. Tuloksista ei siten voida tehdä päätelmiä naisten hyvinvoinnillisten ongelmien kokonaismäärästä aineistossamme.

JOHTOPÄÄTÖKSET

Valitsemamme institutionaalisen väkivallan näkökulma paikantaa vahingollisen ja väärin toimivan toiminnan mahdollistavat tekijät instituutioiden toiminnallisiin ja hallinnollisiin

rakenteisiin. Tämä ei poista yksittäisen viranomaisen vastuuta, mutta paljastaa, kuinka vastuu jakautuu laajemmalle, kun viranomaisen toimintaa tarkastellaan osana yksilön ja instituution välistä valtasuhdetta sekä instituution rutinoituneita käytäntöjä ja prosesseja.

Institutionaaliset rakenteet voivat siis tuottaa väkivaltaa, mutta samaan aikaan ne ovat keskeisiä ajateltaessa muutoksen mahdollisuutta. Esimerkiksi lainsäädännön kehittyminen on osaltaan ollut luomassa ympäristöä, jossa kaltoinkohtelu tunnustetaan ja siihen puututaan. Haastateltavat olivat saattaneet esimerkiksi kantaa ikätasoonsa nähden kohtuutonta vastuuta kotitöistä, mikä oli aiheuttanut heille jopa fyysisiä vammoja. Vastaavanlaisesta kaltoinkohtelusta on 2020-luvulla annettu tuomioita muun muassa törkeästä pahoinpitelystä ja ihmiskaupasta (Etelä-Karjalan käräjäoikeus nro 24/123148 Dnro R 24/74).

Yksilöiden ja palveluinstituutioiden väliset asemoinnit eivät ole staattisia, vaan ne voivat muuttua ja kehittyä ajan ja kokemusten myötä (ks. Harré & van Langenhove, 1999). Rikostaustaisten naisten kohdalla keskeistä on, miten sekä palvelujärjestelmään että naiseen itseensä kohdistuvia kielteisiä ennakoasenteita voitaisiin purkaa. Haavoittuvassa elämäntilanteessa elävien kokonaisvaltaisemman tuen tarve on tunnustettu (myös Lehrer, 2021; Salovaara, 2021), ja tähän tulisi vastata entistä tarkoituksenmukaisemmin. Siirtymä vankilasta vapauteen on kriittinen vaihe yhteiskuntaan sopeutumisen ja uusintarikollisuuden ehkäisyn kannalta, ja palveluinstituutioiden yhteistyön kehittämiseen tässä siirtymässä tulisi kiinnittää huomiota. Ammattilaisille tulisi tarjota koulutusta naisten erityistarpeista ja -haasteista.

KIRJALLISUUS

- Azeredo, Y. N. & Schraiber, L. B. (2017). Institutional Violence and Humanization in Health: Notes to Debate. *Ciência & Saúde Coletiva*, 22(9), 3013–3022. <https://doi.org/10.1590/1413-81232017229.13712017>
- Bourdieu, P. (1999). *The Weight of the World: Social Suffering in Contemporary Society*. Cambridge University Press.
- Bourdieu, P. & Wacquant, L. J. D. (1992). *An Invitation to Reflexive Sociology*. Polity Press.
- Braun, V. & Clarke, V. (2006). Using Thematic Analysis in Psychology. *Qualitative Research in Psychology*, 3(2), 77–101. <https://doi.org/10.1191/1478088706qp063oa>
- Clemente, M., Padilla-Racero, D., Espinosa, P., Reig-Botella, A. & Gandoy-Crego, M. (2019). Institutional Violence Against Users of the Family Law Courts and the Legal Harassment Scale. *Frontiers in Psychology*, 10(1). <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2019.00001>
- Cooper, V. & Whyte, D. (2017). *The Violence of Austerity*. Pluto Press.
- Demant, M. & Lorenz, F. (2020). Interactions of Shame: Violence Against Children in Residential Care. Teoksessa L. Frost, V. Mayar-Haas, H. Schoneville & A. Sicora (toim.) *Shame and Social Work: Theory, Reflexivity and Practice* (s. 99–118). Policy Press.
- Feingold, Z. R. (2021). The Stigma of Incarceration Experience: A Systematic Review. *Psychology, Public Policy, and Law*, 27(4), 550–569. <https://doi.org/10.1037/law0000319>
- Frost, L. & Hoggett, P. (2008). Human agency and social suffering. *Critical Social Policy*, 28(4), 438–460. <https://doi.org/10.1177/0261018308095279>
- Goffman, E. (1963). *Stigma: Notes on the Management of Spoiled Identity*. Penguin.
- Gregory, D. M. & Russell, C. K. (1999).

- Cancer Stories: On Life and Suffering*. McGill-Queen's University Press.
- Harré, R. & van Langenhove, L. (1991). Varieties of Positioning. *Journal for the Theory of Social Behaviour*, 21(4), 393–407. <https://doi.org/10.1111/j.1468-5914.1991.tb00203.x>
- Harré, R. & van Langenhove, L. (1999). The Dynamics of Social Episodes. Teoksessa R. Harré & L. van Langenhove (toim.) *Positioning Theory: Moral Contexts of Intentional Action* (s. 1–13). Blackwell.
- Harré, R. & Moghaddam, F. (2003). *The Self and Others: Positioning Individuals and Groups in Personal, Political, and Cultural Contexts*. Prager.
- Huilla, H., Peltola, M. & Kosunen, S. (2021). Symbolinen väkivalta huono-osaisten alueiden kaupunkikouluissa. *Sosiologia*, 58(3), 253–267. <https://journal.fi/sosiologia/article/view/124611>
- Hydén, M. (2005). 'I Must Have Been an Idiot to Let it Go On': Agency and Positioning in Battered Women's Narratives of Leaving. *Feminism & Psychology*, 15(2), 169–188. <https://doi.org/10.1177/0959353505051725>
- Juva, I. (2019). *Who Can Be 'Normal'?: Constructions of Normality and Processes of Exclusion in Two Finnish Comprehensive Schools*. University of Helsinki.
- Järvensivu, A. (2016). Hiljaisuudesta kertomuksiksi. Työelämän sosiaalisesta kärsimyksestä. *Sosiaalilääketieteellinen Aikakauslehti*, 53(3), 178–187. <https://journal.fi/sla/article/view/59157>
- Karttunen, T. (2019). *Naiserityistä päihdehoitoa. Etnografinen tutkimus päihdehoitolaitoksen naistenyhteisöstä*. JYU Dissertations 118. Jyväskylän yliopisto.
- Karttunen, T., Törölä, M. & Jutila, E. (2023). Traumainformoitu viitekehys aineistonkeruussa. Esimerkkinä RITA-tutkimushanke. Teoksessa E. Heino, H. Kara & J. Simola (toim.) *Tutkiva sosiaalityö. Sosiaalityö ja moninaisuus* (s. 147–158). Talentia & Sosiaalityön tutkimuksen seura. https://www.talentia.fi/wp-content/uploads/2023/08/tutkiva_sosiaalityo_2023.pdf
- Kersting, X. A. K., Hirsch, S. & Steinert, T. (2019). Physical Harm and Death in the Context of Coercive Measures in Psychiatric Patients: A Systematic Review. *Frontiers in Psychiatry*, 10, 400. <https://doi.org/10.3389/fpsy.2019.00400>
- Koivula, M., Ellonen, N., Ikonen, R. & Paavilainen, E. (2021). Nuorten kaltoinkohtelukokemukset ammatillisissa perhekodeissa ja lastensuojelulaitoksissa. *Yhteiskuntapolitiikka*, 86(3), 263–274. <https://urn.fi/URN:NBN:fi-fe2021060936128>
- Kumar, S., Guite, H. & Thornicroft, G. (2001). Service Users' Experience of Violence within a Mental Health System: A Study Using Grounded Theory Approach. *Journal of Mental Health*, 10(6), 597–611. <https://doi.org/10.1080/09638230120041353>
- Kuronen, M., Virokannas, E. & Salovaara, U. (2021). *Women, Vulnerabilities and Welfare Service Systems*. Routledge Advances in Social Work. Routledge.
- van Langenhove, L. (2017). Varieties of Moral Orders and the Dual Structure of Society: A Perspective from Positioning Theory. *Frontiers in Sociology*, 2, 1–13. <https://doi.org/10.3389/fsoc.2017.00009>
- Lehrer D. (2021). Trauma-Informed Care: The Importance of Understanding the Incarcerated Women. *Journal of correctional health care : the official journal of the National Commission on Correctional Health Care*, 27(2), 121–126. <https://doi.org/10.1089/jchc.20.07.0060>
- Luxenberg, T., Spinazzola, J. & van der Kolk, B. (2001). Complex Trauma and Disorders of Extreme Stress (DESNOS) Diagnosis, Part One: Assessment. *Directions in Psychiatry*, 21(25), 373–393.
- Lynch, S. M., DeHart, D. D., Belknap, J. E.,

- Green, B. L., Dass-Brailsford, P., Johnson, K. A. & Whalley, E. (2014). A Multisite Study of the Prevalence of Serious Mental Illness, PTSD, and Substance Use Disorders of Women in Jail. *Psychiatric Services*, 65(5), 670–674. <https://doi.org/10.1176/appi.ps.201300172>
- McCallum, S. L., Mikocka-Walus, A. A., Gaughwin, M. D., Andrews, J. M. & Turnbull, D. A. (2015). “I’m a Sick Person, not a Bad Person”: Patient Experiences of Treatment for Alcohol Use Disorders. *Health Expectations: An International Journal of Public Participation in Health Care and Health Policy*, 19(4), 828–841. <https://doi.org/10.1111/hex.12379>
- Metteri, A. (2012). *Hyvinvointivaltion lupaukset, kohtuuttomat tapaukset ja sosiaalityö*. Tampere University Press.
- Perälä, R. & Leppo, A. (2022). Turha kärsimys. Päihteisiin liittyvät institutionaaliset ongelmatilanteet eduskunnan oikeusasiamiehen ratkaisussa. *Yhteiskuntapolitiikka*, 87(1), 45–55. <https://urn.fi/URN:NBN:fi-fe2022021519157>
- Piippo, S., Törölä, M., Karttunen, T., Jutila, E., Salovaara, U. & Kuronen, M. (tulossa 2025). Naisvankien traumakokemusten tutkiminen ja osallisuus tiedontuotannossa.
- Redman, J. & Fletcher, D. R. (2021). Violent Bureaucracy: A Critical Analysis of the British Public Employment Service. *Critical Social Policy*, 42(2), 306–326. <https://doi.org/10.1177/02610183211001766>
- Ryder, J. A. (2020). Enhancing Female Prisoners’ Access to Education. *International Journal of Crime, Justice and Social Democracy*, 9(1), 139–149. <https://doi.org/10.5204/ijcjsd.v9i1.1468>
- Salovaara, U. (2019). *Rikoksista tuomitut naiset. Yhteisöstä erottaminen ja takaisinliittymisen mahdollisuudet*. Acta Poenologica 1/2019. Rikosseuraamusalan koulutuskeskus.
- Salovaara, U. (2021). Vankilasta vapautuvien naisten tuen tarve ja tukemisen mahdollisuudet. Teoksessa A.-L. Matthies, A.-R. Svenlin & K. Turtiainen (toim.) *Aikuissosiaalityö. Tieto, käytäntö ja vaikuttavuus* (s. 174–187). Gaudeamus.
- Stanley, E. (2015). Responding to State Institutional Violence. *The British Journal of Criminology*, 55(6), 1149–1167. <https://doi.org/10.1093/bjc/azv034>
- Rautanen, M., Harald, K. & Tyni, S. (toim.) (2023). *Vankien terveys ja hyvinvointi 2023. Wattu IV -vankiväestötutkimus*. Terveystieteiden tutkimuskeskus ja hyvinvoinnin laitos.
- Viitanen, P. (2013). *The Health, Work Ability and Healthcare Needs of Finnish Female Prisoners*. Tampere University Press.
- Virokannas, E. (2017). Eriarvoisuuden kokemuksia ja hallinnan suhteita hyvinvointipalvelujärjestelmässä. Huumeita käyttävien naisten ”standpoint”. *Yhteiskuntapolitiikka*, 82(3), 274–283. <https://urn.fi/URN:NBN:fi-fe2017102350239>
- Virokannas, E., Salovaara, U., Krok, S. & Kuronen, M. (2021). Finnish Welfare Service System from the Standpoint of Women in Vulnerable Life Situations. Teoksessa M. Kuronen, E. Virokannas & U. Salovaara (toim.) *Women, Vulnerabilities and Welfare Service Systems* (s. 26–38). Routledge Advances in Social Work. Routledge.
- Weigert, K. M. (2010). Structural Violence. Teoksessa G. Fink (toim.) *Stress of War, Conflict and Disaster* (s. 126–133). Elsevier Academic Press.

ENGLISH SUMMARY

Sisko Piippo, Miisa Törölä, Teija Karttunen, Elli Jutila, Ulla Salovaara: Institutional violence and social suffering in the incarcerated women's service experiences.

Women with criminal backgrounds frequently use social and health services. This article investigates the negative service experiences of women serving prison sentences, using the concepts of institutional violence (IV) and social suffering. IV refers to harmful actions and mistreatment enabled and condoned by service structures, where what is legally and institutionally considered appropriate is perceived as damaging and distorting from the perspective of those in need of support. The harm of such violence is examined as forms of social suffering inflicted on individuals.

Positioning theory frames the analysis of how women relate to institutions, focusing on their self-positioning in negative service experiences. The study investigates how female prisoners position themselves in service contexts and analyzes how these positions construct associated rights, duties, and responsibilities.

The research questions are 1) What kind of institutional violence and social suffering can be identified from negative experiences, and 2) How women position themselves when reflecting about these experiences. Data comprises interviews with 22 incarcerated women, revealing how they navigate and describe their service interactions. The study identifies four main positions: the challenging pupil, the mistreated child, the person burdened by dependencies, and the untreated patient. These experiences of IV show a blurring of rights, duties, and responsibilities within service contexts. The results highlight the persistent, multifaceted nature of IV in women's lives, illustrating its overt, hidden, and normalized aspects in everyday institutional practices.

Keywords: women with criminal background — institutional violence — social suffering — service experiences